

Katerina Kolozova

Zamišljanje lica „Realnog“: neka razmatranja o ratu i nasilju

1. Rat i njegova moć konsolidacije (u pogledu identiteta)

Za um - i telo – rođene i odrasle u „postmodernom stanju“, i vaspitane u najboljoj tradiciji postmodernog mišljenja, iskustvo rata - i nasilja koje mu (specifično) pripada – podstiče (ili jednostavno, proizvodi) određeno uznemirujuće prestrukturisanje načina mišljenja. Iz mog ličnog iskustva, ono što je - u tom smislu – bio najupečatljiviji efekat rata koji je zadesio Makedoniju već gotovo pola godine, može se svesti na šok izazvan nužnošću moći koju Realno (nasilja) ima nad „područjem Imaginarnog“. (Pod ime „područje Imaginarnog“, takođe podvodim pojmove „simboličkog“, „znaka“, „semantičkog“, „fikcije“ – u psihoanalitičkim terminima, sve ono što pripada „označiteljskom lancu“.

Pred vlastitim očima gledamo, našim telima i umom doživljavamo „imaginarne“ kategorije poput „Nacije“ i nekih drugih kolektivnih identiteta, kako se bolno uvijaju u „realno“, preobražavajući se u *konkretnu* situiranost koja se napaja – još uvek neshvatljivim, iako ne sasvim nemislivim – *prisustvom* Realnog/realnog.

Nepojmljivo samo-pothranjivanje nasilja, misteriozno samo-rođeno rasprostiranje sile, mučna postojana trauma u vidu bola, strahovanja i besa – još uvek u stanju iščekivanja, više nego u

izvesnosti rata – jeste nešto što se jedino može doživeti kao sveprisutni upad Realnog u život. Ovako je sada u Makedoniji, barem za neke od nas...

Ovaj težak i sveobuhvatan upad *Realnog* (nasilja) podstiče pojavu njegove vlastite abjektne dimenzije unutar određenih „imaginarnih“ i „apstraktnih“ kategorija kao što su nacionalnost, etnicitet, itd. Ili da pojednostavljeno kažemo, Realno (rata) na presudan način doprinosi da se ove kategorije dožive kao „realne na nivou „realnosti“ i kao „sama realnost“.

Svi mi - u određenoj meri, neizbežno – postajemo deo – za neke od nas abjektnog – konkretnog „mi“. I ne samo to, u opoziciji prema „njima“. A čovek je pritisnut da prihvati ograničen izbor kao nužnost, budući da neprikosnovena vladavina nasilja rata odlučuje tako (za nas). Mnogi pokušaji transcendiranja ovakvog nametanja izbora ispostavljaju se kao uzaludni, iako čovek ne može, ne sme da prestane da pokušava. I pored toga, frustracija je stvorena.

Postaje jasno da iza imaginarne konstrukcije (koja, po pretpostavci pripada, isključivo, području znaka) identiteta prebiva nasleđen ostatak koji nije podložan transcedenciji, i deluje kao nužnost smeštena u nesavladivo Realno (definišuće) opozicije Drugog. Identitetski narativ u okviru kojeg je čovek (mi, vi, ja i oni...) smešten, postaje samo-zatvorenost (okret od i protiv „samog sebe“, od i protiv vlastite želje)¹, nametnut ograničavajućim imperativom Realnog (rata) da se prihvati *opozicija* Drugog kao njegova/njena jedino moguća *pozicija* (misli se na njegovo/njeno jedino moguće pozicioniranje u odnosu na „mene“ i „nas“). A to je ograničenje, ne samo od strane, već i unutar područja Realnog, naime „materijalno“² – ograničenje na i unutar teritorije, geografije i topografije. „Oni“ su u tom i tom selu, a „mi“ nismo. „Oni“ se približavaju tu gde smo „mi“, da li će „oni koji su *tamo* stići do „nas *ovde*“?

Ono čemu svedočim – u javnom diskursu Makedonije u ratu – u pogledu konkretizacije i konsolidacije (posredstvom Realnog Rata), onog „mi“ i „oni“ iza imena, je da etničko „mi“ i „oni“ nije jedino što je uključeno u ovaj proces. Tu je, takođe, i „mi“ i „oni“ koje predstavlja

Naciju-Državu, s jedne strane, i grupu ONA, s druge; zatim, „mi“ koje predstavlja sve one u Makedoniji (i Balkan) bez obzira na etničku pripadnost i „oni“ takozvane „Međunarodne zajednice“. Zatim, tu su i druge forme „mi“ i „oni“ u živim procesima konsolidacije...Međutim, naš zadatak ovde nije da napravimo katalog raznolikih identiteta, već da istražimo ono što je za njih zajedničko u ovim procesima, naime, uticaj koji na njih ima Realno Rata.

Ono što je upečatljivo u ovim procesima jeste postojanje određene moći prisile na „dobrovoljno“ – koliko god ovo paradoksalno zvuči – prihvatanje dva suprotstavljena identiteta unutar binarne strukture (na primer, Makedonac/Albanac, ili Albanac/Nealbanac; Prozapadni/Antizapadni, itd.). Ova moć nameće ove i ovakve ograničene izbore na takav način da ih proizvodi kao nezaobilazne nužnosti obmotane u gustu auru neumoljive realnosti. To je moć pretnje nasilja.

Ova „misteriozna“ sila prinude je izvor utiska o opipljivom prisustvu realnog (Realnog) u okviru kojeg je to koliko juče bilo samo utvara, ideja, koncept – političko-kulturnog i nacionalnog identiteta. Založiću se za to da je upravo prisustvo, upad i nametanje Realnog (realnog) u konstrukciju identiteta, izvor ove sile prinude, proizvodeći proces isključivanja identiteta kao neumoljivo nužan. Isto tako, htela bih da istražim neodoljive i bezamalo neizbežane procese, naime, neodoljivo i neizbežno sjedinjavanje Imaginarnog sa mračnim silama Realnog/realnog.

Postajanje od krvi i mesa ovih „apstrakcija“, i obratno, podsticanje (svih u zemlji) izlaganju Traumi rata i nasilja, jeste ono što bih ovde htela da razmotrim. Isto tako, pokušaću da izložim kastrirajuće moći Realnog (rata i nasilja) i zagušujuće efekte Abjektnog – kao naličja Realnog – u odnosu na politički subjekt, inspirisana poslednjim političkim i vojnim događajima u zemlji.

2. *Načini na koje Realno (Nasilja)
deluje u okviru konstrukcije
identiteta*

(2.1. Prva političko-ontološka frustracija izazvana Realnim Rata)

U najvećoj meri, ovaj esej predstavlja prikaz političkih – i ontoloških, budući da su imanentne za konstukciju Subjekta – frustracija izazvanih *realnošću* binarnih, isključivih i suprotstavljenih izbora identifikacije nametnutih *pritiskajućim moćima* nasilja.

Ključne političke opozicije u igri u ovom ratu – koje uvek inherentno pripadaju određenoj objavi identiteta – aktivirane moćima nasilja, uspostavljaju čvrsta ograničenja diskursa i doslovno poništavaju svaku mogućnost njihove transedencije, a da ne pominjemo da predlažu potupno drugačije i nove diskurse. Diskurs koji je inaugurisan u okviru ovih čvrstih granica, je svakako, onaj o ratu. Prava politička (i ontološka) frustracija dešava se kada čovek pokuša da realizuje svoju želju da izađe na kraj sa ratom/nasiljem kao takvim i njegovim diskursom, da mu se suprotstavi, da ga pobedi ili ukine, da ga prevaziđe (transcendira)...

Čvrstina i neumoljivost ovog nametanja potiče od faktički neprikosnovene vladavine Realnog (nasilja i rata) i njegove „performativne“ pozicije u jeziku i diskursu.

„Performativnost Realnog“... to može da zvuči kao *contradictio in adjecto*, ali samo za one koji bi zastupali stav o apsolutnom i nenarušenom odsustvu Realnog iz označiteljskog lanca, što ja ne zastupam. Ono za šta se ja ovde zalažem je upravo suprotno – da se Realno „oprisućuje“ u principu zadovoljstva i na području znaka, i tako zauzima svoju „performativnu“ poziciju. Drugim rečima, neizbežnost nametnutih izbora, nezaobilaznost iznuđenih diskursa, sa svojim jakim aspektima nasilja i sile, sve to proizvodi ove nametnutosti (situiranje identiteta, diskursa, itd.) kao izvođenja samog Realnog, uz učinak koji je za njega specifičan – Traumu.

Dakle, ja ovde ne razmatram posredovanje Realnog kroz i od strane označiteljskog lanca, već neposrednost Nezahvatljivog i Nenadomestivog kao takvog i njegov neposredan susret sa fantazmatskim, imaginarnim, ili jednostavno - sa konstruktima identiteta.

Da se sad osvrnemo, nakratko, na elemente toga kako i (zašto) predlažem da se misli „nemislivo“ (psihološki i, prema tome, postmoderno) Realno u kontekstu ove rasprave:

(2.2. Ekskurs: metodološke polazne tačke)

Prihvatanjem Laruelove (Laruelle) radikalne kritike dualističkih, binarnih i opozicionih mišljenja, isto tako odbacujem dihotomiju i isključujuću opoziciju između realnog i fikcije. Zapravo, u samom korenu Laruelove radikalne kritike leži dekonstrukcija dihotomije realno/fikcija i upravo je pojam „realnog“ oslobođen svog odnosa (ne samo opozicije, već i „logike odnošenja“ kao takve) prema fikciji što mu omogućuje da začne Mišljenje koje bi bilo s one strane dualiteta. U svom radu *Philosophiae at non- philosophiae* on tvrdi da „Mišljenje-u-dva“, kao i sama relaciona misao koja iz toga proističe, predstavlja vekovnu suštinu zapadnog mišljenja i filozofije, kao dihotomijske i opozicione. Alternativa koju predlaže Laruel je Vizija-u-Jednom (*laVision-en-un*), shvaćena u smislu realnosti i singulariteta, kao jedinog načina da se izbegne „relacionizam“ i uspostavljanje „filozofskog kosmosa“ (ili, po njegovim rečima, „filozofsko rešenje“), koje je, budući da je generalizujuće, isto tako i univerzalizujuće.

„Problem filozofije uopšte proizlazi iz činjenice da ona nikada ne misli o terminima u njihovoj specifičnosti, već kao o suprotstavljenim jedan drugom, unutar njihove međusobne relacije, a u najboljem slučaju, u njihovim granicama ili neposrednom susedstvu. Rezultat toga je da koncept fikcije, poput bilo kog drugog (koncepta) označava amfibologijsku (*amphibologique*) realnost, limitrofiju realnosti, bez obzira na činjenicu da li je smeštena s one strane (*au-delà*) ove realnosti, ili pred njom (*au-deçà*), ili na granici između njih.

Od klasičnog racionalizma do savremene dekonstrukcije, fikcija je ostala zarobljena u okviru odnosa izmešanosti (*la rapport de mixte*), to jest, unitarnog. Isključena realnim, interiorizirana realnim, dok samu sebe interiorizuje i pretenduje da ga su-odredi, (*la fiction*) nikada nije izbegla igre uzajamne inhibicije (*entre-inhibition*) one što ih filozofija igra sama sa sobom, i gde je ona samo jedna od igračaka istorije koja pretenduje da je prevaziđe“ (Laruelle, 1989: 232).

Dakle, ja ovde predlažem da mislimo Realno (ili realno) u terminima Laruelove singularističke misli o realnom, oslobođene sopstvene opozicije, ili „relacionizma“ prema fikcijskom, fantazmatskom, imaginarnom, označavajućem...

Što se tiče Realnog, kako u psihoanalitičkoj, tako i u post-strukturalističkoj tradiciji ono, bez ikakvih potresa, uspeva da održi svoju poziciju *au-delà*, kao Nepristupačnu i Nemislivu. Na taj način, to deluje kao (verovatno poslednje i najmanje) netaknuto Transcedentalno. To je, zapravo, aksiom - da je Realno i njegovo dejstvo nešto što se ne može shvatiti u jeziku i uvesti u (politički) diskurs, budući da je nemislivo i ne dovodi se u pitanje. To je nešto što je, po meni, u osnovi problematično; ne mogu da odolim utisku da je ova široko prihvaćena „Istina“ samo nevidljiv ostatak metafizičkog verovanja u Transcedentalno.

S druge strane, sama lakanovska psihoanaliza – ili radije, frejdovska, iako Lakanovo čitanje (u *Les quatre concepts fondamentaux*) – omogućuje mišljenje o „Nemislivom“, odnosno Realnom. Reč je o tome da Realno u svom aspektu Traume, ili radije Realno kao Trauma, može da se misli, raspravlja ili jednostavno, da se učini prisutnim u jeziku. Po Lakanu (Lacan), Realno/Trauma kao *touché* - odnosno, slučaj i slučajnost koji se namaću svojim prisustvom i traumatizuju označiteljski lanac - jeste u interakciji sa označiteljskim lancem (*automaton*).³ Iz ovoga se lako može zaključiti da *tuché* - svojim delovanjem – proizvodi preokrete i nove znake u znakovnom poretku (*automaton*).

Isto tako, ova rasprava svoje postojanje u značajnoj meri duguje neprestanom zalaganju Slavoj Žižeka za ono što se može nazvati „teorijski projekat“ uvođenja Realnog u (politički) diskurs.⁴ Međutim, moja diskusija se razlikuje od Žižekovog promišljanja Realnog u tom smislu što Realno kao predmet moje rasprave u svakom slučaju ne predstavlja identitet niti ima stabilno ime, dok u Žižekovom diskursu Realno *može* biti samo još jedno ime, naime, diskurzivna konstrukcija. (Na primer, konstrukcija „trougao Edipa i nuklearne porodice“; videti: Žižek, 1989: 50).

Veliku bliskost nalazim sa Alenkom Župančič, kao predstavnicom „žižekovske škole“ (ako se uopšte može tako reći), i njenim značajnim radom *Etika Realnog*. Polazeći od Kanta i Lakana, A. Župančič se prihvata tematizacije „nemogućeg“, bezimenog Realnog kao takvog, uspostavljajući na taj način paradoksalnu mogućnost za teoriju nemogućeg. Kao skromnu ilustraciju onoga čime se ona bavi u *Etici Realnog*, ponudiću sledeći citat iz ove inspirativne knjige:

„Srce svake etike je nešto što po sebi nije 'etičko' (niti je ne-etičko) – odnosno, ono nema nikakve veze s registrom etičkog. To 'nešto' može da ima nekoliko različitih imena – iako ćemo se mi ograničiti na dva: za Lakana, 'Realno' a za Badijua (Badiou), 'događaj'.

Ovi termini tiču se nečega što se pojavljuje samo u vidu susreta, kao nešto što nam 'se događa', što nas iznenađuje, što nas izbacuje 'iz žljeba', zbog toga što se uvek upisuje u dati kontinuitet kao procep, pauza, prekid.

Prema Lakanu, Realno je nemoguće, a činjenica da (nam) 'se događa' ne pobija njegovu njegovu suštinsku 'nemogućnost': Realno nam se događa (s njim se susrećemo) kao nešto nemoguće, kao 'nemoguća stvar' koja izokreće naš simbolički univerzum naopako i vodi do preoblikovanja tog univerzuma.'“ (236).

Na sličan način, ja ovde pokušavam da raspravljam o neposrednim susretima simboličkog i imaginarnog – ili onog što pripada znaku – univerzuma „nemogućeg“ Realnog u liku nasilja i rata – možda je to jedino (moguće) i „istinsko“ („realno“) lice, lice samog Užasa.

(2.3 Umetanja i preplitanje „materijalnog“ i „teritorijalnog“ kao „Realnog“, u prosece identifikacije.)

Prikaz političko-ontološke frustracije prouzrokovane nastavkom rata...Činjenica zauzimanja konkretnog, zaokruženog i zaokruživog fizičkog („materijalnog“⁵) prostora, kao specifičnih sela i gradova, oblasti i regiona, igra ključnu ulogu u savremenim procesima preoblikovanja i zgušnjavanja identiteta. Ograničen fizički prostor (određene veličine merene u kvadratnim metrima) je ograničavajući i određujući u smislu moguće situacije identiteta – samo takav i takav specifičan „albanski“ ili „makedonski“ identitet u tom i tom selu i gradu može da se pojavi i izjasni.

Danas, teritorija propisuje – veoma strogo – mogućnost identiteta i njegovog situiranja. Što je ograničenija teritorija, to je ograničenije i prinudnije detaljano propisivanje identiteta. Na primer, u selu ili manjem gradu nije dovoljno biti „Makedonac“ ili „Albanac“ na pravom mestu, tu se, takođe, mora biti patriota, nacionalista, mora se mrzeti drugi... U većim gradovima, posebno u glavnom gradu Skoplju, uslovi koji se moraju ispuniti u pogledu etničko-političkog identiteta su manji, ali nametanje izbora identifikacije sa ovom ili onom grupom – koja je mnogo češća između „Ne-Albanaca“ i „Albanaca“, radije nego između „Makedonaca“ i „Albanaca“ – je neizbežno.

Dakle, prostor u smislu svoje veličine i organizacije (urban ili ruralan) ima opredeljujuće i određujuće moći u procesima oblikovanja političkog. A priroda ovih moći je da su one suštinski restriktivne - razlika između urbanog i ruralnog u stepenu restrikcije, a ne u suštini – i reduktivne, a ne ekspanzivne i umnožavajuće. Ili, drugim rečima, one su „isključive“ a ne „uključive“.

Prostor i geografija, takođe, uslovljavaju politički diskurs i propisuju njegove granice. U „restriktivnijim“ mestima, može se – u najboljem slučaju – očekivati mirovna kampanja koja proklamuje toleranciju i razumevanje u odnosu na druge, njihovo prihvatanje u smislu gostoprimstva, ali bez fundamentalnog poštovanja – da ne pominjemo podriivanje – strogu zabranu bilo kakvog „prirodnog kosmpolitizma“.

Abjektno prisustvo Realnog – toliko grube, traumatizujuće fizičke restrikcije kretanja u prostoru – umetnuto je ili se sâmomeće, u „eteričnu“ delikatnu prirodu identiteta i njegove osetljivosti. Ovde se, ponovo, susrećemo sa (uslovljavajućim) upadom onoga što se ne može misliti, onog što je lišeno koncepta, što je puka teritorijalnost, u specifičnosti identiteta, u narativ u okviru kojeg živimo (identitete), u našim svetovima.

Naličje ove situacije sastoji se u tome što identitet ograničava kretanje u prostoru – određuje gde čovek može da uđe i kuda može da prođe, a gde ne može. U širem smislu, diskurs rata i simboličkog poretka koji on stvara – pravila i način u skladu s kojima danas živimo, zakon ovoga sveta o ratu – uslovljava slobodu tela i njegovog kretanja u prostoru. Ako hoćete da iz Skoplja stignete u Ohrid – možete biti ubijeni. Trebalo bi da krenete bezbednijim putem, preko Bitolja. Na taj način čovek je lišen pejzaža – planina i sela, boja i mirisa – koji su oblikovali njegove sentimente, njegovo intimno, saosećajno „Ja“... Ovde su nasilje i teritorijalne restrikcije, kao i Trauma Realnog po sebi, udružile svoje „stvaralačke“ moći da bi izvršile uticaj na osećanja i – prema tome – na procese prestrukturisanja identiteta.

Nauhvatljivo Nešto, pod bezimenim imenom Rata, stvorilo je ranjive i uplašene subjektivitete svedene (osuđene) da budu oslonjeni na isključive – često neželjene – identitete, etničke i nacionalne. Prevazilaženje ovog i ovakvog svođenja podrazumeva prevazilaženje realnosti rata – naime, Realnog fizičke zabrane, odnosno pravila o fizičkoj pretnji koja je imanetna golom, razularenom nasilju i teritorijalnom ograničenju. U ovom trenutku to bi bio nezamislivo težak zadatak koji bi trebalo ispuniti.

(2.4 opozicija i isključivost su imanentni nasilju, a nasilje potiče iz područja Realnog)

„Kreativna i (neophodna) igra“ binarnih opozicija u okviru carstva znaka, kako su je zamislili strukturalisti, ne bi trebalo da se meša – iako teorijski može biti zanimljivo i relevantno dovesti je u vezu sa – opozicijom koja je svojestvena Realnom. A priroda susreta sa Realnim je uvek opozicijska, budući da se – podsetimo se gore navedenog Lakanovog pasusa – javlja u formi *tuché*. A to je uvek Trauma, odnosno, Bol. Nasilje je opozicija protiv Realnog, proizvedena i usmerena protiv (nečije) “fizičkosti”. Paroksizam opozicije i isključivost kulmira u (želji za) fizičkim poništavanjem Drugog. Ili, drugim rečima, nasilje je imanetno opozicija, i to one vrste koja specifično pripada Realnom.

Putem fizičke pretnje, praćene teritorijalnim, pa tako i telesnim restrikcijama, nasilje i rat nameću diskurzivne granice koje odražavaju i proizvedene su njegovom „vlastitom logikom“, naime, logikom opozicije. Dakle, Realno Rata ili Suverena Vladavina Nasilja mogu da proizvedu jedinstveno suprotstavljene i (uzajamno) isključive identitete. I to nalaže – i nasilno propisuje svaku drugu mogućnost – upravo politički diskurs učvršćenih, strogo definisanih, opozicionih i isključivih identiteta.

Svojom sveplutajućom prirodom opozicije on mu se suprotstavlja i ukida mogućnosti ne-opozicijskog disursa i pozicioniranja identiteta. Njegov princip je neobuzdana ekspanzija što ne ostavlja prostor za kritičko mišljenje koje, da bi niklo i procvetalo, ima potrebu za praznim prostorom procepa između znaka u simboličkom i/ili imaginarnom poretku, za bezdanom krize u označiteljskom lancu. Ili, fukoovskim jezikom rečeno, može se reći da ovi topusi kritike mogu da se poistovete sa kritičnim – takođe, u smislu lokusa (*loci*) krize – čvorištima otpora u Mreži Moći. Kriza – još od Helderlina i Ničea do Jaspersa i Deleza – predstavlja momenat i *locus* pukotine, *hiatus* i procepa.⁶

Ono što odlikuje ovakve situacije – u Makedoniji je „situacija“ postao najpopularniji eufemizam za „rat“... – je da autoritet Realnog nad konstruisanjem subjekta i identiteta postaje napadno prepoznatljiv, brutalno prisutan i lako uočljiv. Ta bezoblična, čisto iskustvena činjenica traume, straha i bola – koji se ne može identifikovati sa konceptom, pričvrstiti za značenje – uslovljava stvaranje određeneog značenje onog „Ja“, onoga što „Ja“ znači i predstavlja – moj identitet. Ova moć uslovljavanja je doslovno iznad moje individualne moći izbora. Ovaj tuđ faktor je ono što umesto mene donosi odluku o tome ko sam „Ja“ ili ko treba da postanem. Ukratko, ta tuđost mora da postane neotuđiv deo moje unutrašnjosti.

Dakle, Realno je neodvojivo isprepletano sa carstvom znaka – imaginarnog, simboličkog – putem svoje neizbežne apsorpcije subjektivitetom i identitetom. Abjektno je deo Subjekta. A rat i nasilje čine da to još više tako

Terorizam i teritorijalnost rata napajaju Subjekta nepodnošljivo teškim prisustvom Abjekta, a sledstveno tome – kao što smo već implicitno ranije zaključili – kroz prisustvo Realnog, učvršćuju isključivi, stabilni i opozicijski identitet.

3. Zaključni paragraf

Takve su zagušujuće i kastrirajuće moći „nezauzdanog“ Realnog. Ali ono, isto tako, može biti „zauzdano“, „pripitomljeno“ i „pacifikovano“. Pa ipak, ono je *uvek već* u osnovi - i u konstantnoj igri – sa narativom onog „Ja“. Nadam se da sam preko neveselog primera Realnog u liku rata, uspela da napravim mali pozitivan teorijski doprinos. Naime, da sam pokazala da su formativne moći Realnog inherentne konstrukciji kako subjektiviteta tako i identiteta i da predstavljaju neotuđiv deo carstva Znaka.

Beleške

¹ Abjekt, kao termin psihoanalize, koji se odnosi na ono što je granično i predstavlja gađenje i odbacivanje.

² Aluzija na Ničeovu (Nietzsche) konceptualizaciju formacije subjekta, i na to kako je razvija Džudit Batler (Judith Butler) u radu *Psihički život moći* iz 1987. god.

³ Za objašnjenje i upotrebu znaka navoda – i za to kako pojam „materijalnosti“ može da se odnosi prema pojmu Realnog/realnog, videti fusnotu 5.

⁴ „N'est uk remarquable que, à l'origine de l'expérience analytique, le réel se soit présenté sous le forme de ce qu'il y a en lui d'*inassimilable* – sous la forme du trauma, déterminant toute sa suite, et lui imposant une origine en apparence accidentelle? Nous nous trouvons là au de ce qui peut nous permettre de comprendre le caractère radical de la notion conflictuelle introduite par l'opposition du principe de plaisir au principe de réalité – ce pourquoi on ne saurait concevoir le principe de réalité comme ayant, par son ascendant, le dernier mot“ (Lacan, 1973: 65).

⁵ „Materijalno“, odnosno „telesno“ i „fizičko“, su uvek već koncepti ili *loci/toposi* naseljeni imaginarnim i nikada kao takvi nisu nevinni. Pa i sama ideja „nevinosti kao takve“ je samo – ideja. Pojam tela kao materijalnog, ili njegovu materijalnost, dekonstruisala je Džudit Batler u svom značajnom delu *Bodies That Matter* iz 1993. god. Međutim, čini se da kad god je neka psihička operacija/aktivnost usmerena prema Realnom ili da aficira Realno određeno kao neko ili nešto, ona ima za cilj da deluje na telo, na fizičko. Na primer, želja za potpunim, celovitim „realnim“ poništenjem nekoga, realizuje se kroz destrukciju njenog/njegovog tela – ide čak do ubistva ili nanošenja krajnjeg fizičkog bola. U savremenom mišljenju, (i ne samo filozofskom) stapanje Realnog sa fizičkim/materijalnim je epistemološka činjenica, omogućena samom činjenicom da su ovi jedinstveni (konsenzualno) „priznati predstavnici“ opipljivog postojanja (kao stvarni) – „nesumnjivo realni“.

⁶ Detaljnije sam ispitivala metafore i koncepte procepa, krize i cezure kod ovih autora u tekstu „Les troubles et metamorphoses de Mnemosyne: Sur les concepts tragiques du temps“, str. 35-39.

Bibliografija

1. Butler, Judith. 1997. *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*, Stanford University Press.

-
2. -----1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of „Sex“*. New York & London: Routledge. (Džudit Butler, *Tela koja nešto znače: o diskurzivnim granicama „pola“*. Samizdat B92, 2001, Beograd. prev. Slavica Miletić)
 3. -----, Ernesto Laclau & Slavoj Žižek. 2000. *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, Verso Books.
 4. Kolozova, Katerina. "Les troubles et metamorphoses de Mnemosyne: Sur les concepts tragiques du temps", *Lettre Internationale* 17 (2000, Skoplje), 31-42.
 5. Lacan, Jacques. 1973. *Les quatre concepts fondamentaux de la psychoanalyse*. Texte établi par Jacques-Alain Miller. Paris: Éditions de Seuil.
 6. Laruelle, François. 1989. *Philosophie et non-philosophie*. Liège-Bruxelles: Pirre Mardaga.
 7. Žižek, Slavoj. 1989. *The Sublime Object of Ideology*. London & New York: Verso Books.
 8. ----- 1999. *The Ticklish Subject: The Absent Center of Political Ontology*. London & New York: Verso Books.
 9. Zupančič, Alenka. 2000. *The Ethics of the Real*. London & New York: Verso Books.